

2. der Tigris des Plinius soll zuerst einen See durchfließen, ehe er in einem Tunnel verschwindet, während von einem See in der Umgebung der Quellgrotte heutzutage nichts bekannt ist. Allerdings nimmt BELOK an, dass die topographischen Verhältnisse noch zur Zeit Salmanassar II. (858/823) dort wesentlich andere gewesen seien. Seiner Ansicht nach befand sich da, wo heute der Šāh-Miran-čai in den Tigristunnel eintritt, vor Zeiten ein stattlicher See, der sich von der ihn stauenden Felswand aus mindestens 2 bis $2\frac{1}{2}$ km nach Norden zu erstreckte und vom Šāh-Miran-čai gespeist wurde¹. So verführerisch es aber auch wäre, diese Hypothese der Erklärung unseres Pliniustextes dienstbar zu machen², so müssen wir doch darauf verzichten, da uns in historischer Zeit hier kein See bezeugt ist. Es bleibt somit nichts anderes übrig, als uns nach dem ebenfalls höhlenreichen Quellgebiete des westlichsten Tigrisarmes, des Aryana-su zu wenden, wo wir in der Tat den gesuchten See heute noch vorfinden. Auch die Quellgrotte (Nymphaeum), wo der Fluss wieder hervorbricht, darf man hier wiederzufinden hoffen.

(Fortsetzung folgt.)

Dr. Jos. Marquart

ՅԵՐԱՎԱՆԻ

ԺԱՆՅԱՆԻ ԱՊՐԱՆԻ ԴԻՆԻ
ԵՐԵՄԻԱ ՉԷԼԷՊԻԻ ԶԵՍՄԻՐԱՆԵԱՆ

ԳԼՈՒԽ Գ.

(Հարան-ի-ի-ի)

ՏՈՂ 158 և 159: Այս երկու աղբյուրն պարունակած չորս անուններուն վրայ կարող չնդայ լուսարանութիւն մը ձեռք բերել ծանօթացնելու համար, թէ ո՞ր էին Նորատունկըն Սեբաստիոյ, Կիրակոսն Պէլէկեան, Ան-

¹ Verh. der Berl. Anthropol. Ges. 1900, Seite 158 ff. Ebenso LEHMANN, Mitt. d. Hamburger geogr. Ges. 1900, S. 48, zitiert Verh. d. Berl. Anthropol. Ges. 1901, S. 227—236.

² Wie LEHMANN tut: Mitt. d. Berl. Anthropol. Ges. 1901, S. 235. Anm. 1.

2. Պէլէկոսի Տիգրիսը փապուղոյն մէջ ժողովելէ յառաջ լնէ մը կ'անցնի. մինչ այսօրս աղբերայրն չընկալար լնի մը գոյութեան մասին ոչինչ ծանօթ է: Բեւեբ կ'ընդունի թէ Սարգանասար Բ. Բ (858/823) ժամանակ հոն տեղագրական հանգամանքներն էապէս արբեր ըլլած ըլլալու են. ըստ իրեն կարծեաց հոն, որ այսօր Հաս-Միրան-չայը Տիգրիսի փապուղին կը ժողով երբեմն բաւական մեծ լնէ մը կար, որ զինքն արգիւղ ապառաժներու շրջապէս 2 մինչեւ $2\frac{1}{2}$ կմ. գէպի հիւսիս կը տարածուէր եւ Հաս-Միրան-չայով կը սնանէր¹: Որչափ որ ալ հրապուրիչ ըլլայ այս ենթագրութիւնը Պէլէկոսի խնդրական ընդգրկը մեկնելու համար², սակայն ստիպուած ենք անտես ընել զայն, վասն զի պատմութիւնը հոս գտնուող լնի մը չի վկայեր: Ուստի ուրիշ ընկելք չի մնար բայց եթէ Տիգրիսի արեւմտեան օժանդակին Արդանասարի, բաղմանաւ աղբերապառար դառնալ, որ գնու այսօր ալ տուրքի փնտռած լնքը կը գտնենք. սակէ զատ կրնանք յայտնենալ հոն գտնուելու այն աղբերայրը (Նիսիէն) որ գետը կրկին դուռ կ'ընէ:

(Հարան-ի-ի-ի)

ԳԼՍ. Թ. ՄԱՐԿԱՐԿԱՆՏ
Թարգմանց չ. Մ. ՆԱՊՈԶԵԱՆ

Ժուր Յովսէփն կեսարու եւ Յակոբն Պէլէկեան: Եկեղեցականներն էին անշուշտ ասոնք ալ, որոնց առաջինը Սեբաստացի, երկրորդն ու չորրորդը Փելէկեցի, իսկ երրորդն ալ Նեաբացի՝ որ անժուր մականունով կ'որոշուի, անկարող կամ տգէտ (անգործ) ըլլալուն համար արգեօք: Ասոնց գերեզմաններն Նշող մը իսկ չկայ այժմ Պալէքը:

ՏՈՂ 160: Ստեփանոս Մեղրեցի, Պատրիկ այրներն (բաթրեք) պատրիարք, որու մասին գրած եմ արգէն Գրիգորի 59րդ տողին շահնօթագրութիւններուն մէջ, 161րդ տողին Պապա ճաֆէրէն հանինք խօսքը «բանաե

¹ Verh. d. Berl. Anthropol. Ges. 1903, էջ 458, նշեպէս լեման կը յիշէ. Mitt. d. Hamburger geogr. Ges. 1900, էջ 48. Verh. d. Berl. Anthropol. Ges. 1901, էջ 227—236.

² Ինչպէս լեման կ'ընէ. Mitt. d. Berl. Anthropol. Ges. 1901, էջ 235 ծան. 1:

ազատեցին, կը նշանակէ. Պապաճաֆէր բան-տապետին տնունն է: Կերեւի թէ Երեմիա 24-լէպի իւր նուազ աշխատած է ազատելու Սոն-փանոս Բեղլեցիին երբ հանինը յոգնակի բաղը կը գործածէ:

ՏՈՂ 162. Թուլկուրանցի Նիկոլի աշա-կերան Կրպօ Թուլկուրան: Հոս ալ չկրցայ գիտնալ, թէ ո՞վ էր «Կրպօ Թուլկուրան», այս-ինքն՝ Կարապետ Թուլկուրանցի, որ վարդապետ մըն էր անշուշտ կամ եպիսկոպոս մը, եւ աշա-կերտ եղած է երեք Նիկոլոս Թուլկուրանցիի:

Նիկողոս Թուլկուրանցի, բաւական նկատելի գէմք մը ըլլալու էր Կ.Պոլսոյ հայ եկե-ղեցականութեան մէջ, զի գիտեմք՝ որնա 1657ին՝ ժամանակ մը փոխանորդն եղած է՝ Կ.Պոլսոյ Թովմա Բերիայի պատրիարքին, որ սպաննուած ու ծովը նետուած է¹, Նիկողոս Թուլկուրանցի վարդապետը 1668ին եր գտնուի Ուրհայ, ուր տէր կ'ըլլայ Սարգիս-Գիրք անուն 2եռագրի մը, որ այժմ կը գտնուի Վիեննայի Միխիմա-րեանց վանքը²:

«Թուլկուրանցի», մականունը ճատ կը հե-տադրորէ զիս ծանօթանալ այս եկեղեցական-ներու կեանքին. որովհետեւ ճատ սիրուած մա-կանուն մըն է այն, շնորհիւ Յովնաննէս Թուլ-կուրանցի մեծ տաղանացին եւ Նշանաւոր կա-թողիկոսին, որ մեծ Տեղինակութեամբ վարեց Կիլիկիոյ Աթոռը Յովհաննէս Բ. անունով (1515—1525), եւ որ խիստ Նշանաւոր էր Եր-ուսի ժառանգած 15—16րդ դարու հայ Մա-տենագրական Պատմութեան մէջ՝ իր բանաս-տեղծական երգերով, ու սիրով եւ հայ քանե-րու վրայ հեղինակած ընտիր սողերով, Երեմիա 24-լէպիի յիշած Թուլկուրանցիներն ալ ժառան-գած էին արդեօք իրենց հայրենակից մեծ գեր-դողին ձիրքերն ու յատկութիւնները. խնդրա-կան է այս ...:

ՏՈՂ 163. Ըն ամթեցի Կիրակոսն՝ պա-տուական օղլին կողական: Ահա եկեղեցական մըն էս, որ բոլորովին անանօթ է մեզ, եւ որուն մասին՝ կը ցաւիմ յայտնել, թէ չկրցայ լոյս մը գտնել ճիշտէ տեղէ մը: Տիգրանակերտ

¹ Զմբէտի Պաթ. Հայոց, Հատոր Գ, էջ 872:

² Ուր, էջ 872—878 եւ. Հայ-լու Յղարկութեան, 1էօթ, Թիֆլիս 1901, էջ 213—218:

³ Մայր Եօն-ցոյ՝ Հայոցի 2եռագրայ, Վիեննա, էջ 758:

⁴ Պաթ. հայ Գրգոր-Յան, Հ. Գ. Զ., Վեննայի 1905, էջ 219 եւ Եւ. Թովմա-Կարապետ, Կ. Պոստանեանի, Իֆիւս 1892, Հանգիստ Արքեպիս 1893 եւ. այլն:

(Ամթ) ծնած, Կերեւի թէ Նուիրուած է տեղ-ւոյն Ս. Կիրակոս եկեղեցւոյն՝ որուն անունովն է ձեռնագրուած. պատուականին մականունը կը կրէ եղբր այդ կրօնաւորը, որ՝ ո՞վ գիտէ ի՞նչ գործով կու գայ Կ.Պոլս, ուր կը կըսէ իր կեանքն եւ կը թաղուի Պալլաքը վերագրուած եկեղեցա-կաններու կարգը, բայց առանց Յիշատակարանի:

ՏՈՂ 164. Երեմիա 24-լէպի այս սողով կը յայտնէ, թէ վերոյիշեալներուն կարգը թաղուած են եւ իր ծնողքը կամ նախահայրը, Քեօմուրմի անունը հոս այդ կը նշանակէ, եւ տեսնէք ար-դէն որ ինքն ու իր ընտանիքը գեօմուրմեան կամ գեօմուրմի օղլու մականունը կը կրէին: Բայց թէ որ գեօմուրմին է հոն թաղուածը՝ զոր պատուական անանօթով կը յիշատակէ, այդ Հորոշեր մեր 24-լէպին, եւ դժբախտաբար այժմս ալ ճիշտէ յիշատակարան մը կամ տապանաքար մը չկայ Պալլաքը՝ յայտնող գեօմուրմեանց գե-րեզմանները:

ՏՈՂ 165. Համալ մատաղլն Գրիգոր, Կերեւի թէ երիտասարդ բեռնակիր մըն էր սա: հայ, որ կը նահատակուի եւ ո՞վ գիտէ ի՞նչ մեծ քաջութեամբ կը յանձնէ նա ինքզինքն իր գա-զան դահճներուն, ու ի՞նչ արիւթեամբ, որ նահատակ զարմանազան կը կոչուի Երե-միայէ, իմա սքանչելի, զարմանահրաշ: Եւ շուրջ սողող Երեմիա կը խոստանայ այս նահա-տակին ներդողլով ինչը գրել եթէ վարդա-ն վարդապետն ուզէ. գրեց արդեօք:

ՏՈՂ 167. Ամթեցի խօնայ Երեմիայ: Ստամպոլոյ պատմութեան հեղինակին անուան-կից Նշանաւոր հայ մը սա՝ Տիգրանակերտ (Ամթ) ծնած, որ ինչպէս Երեմիա 24-լէպի իր այս սո-ղին առաջին պարբերութեամբ կ'ըսէ, թաղուած է վերոյիշատակուած ներքեցեալներուն կարգը:

Իւր ծննդավայրին մէջ յոյժ երեւելի, բա-րեպաշտիկ՝ ու ազգեցիկ անձնաւորութիւն մը եղած է, եւ միշտ սիրուած ու յարգուած հոն եկող գաղտը վալիներէն, այնչափ որ երբ Մեխլեք (Վալի) Ահմէտ բաշան մեծ վեզիրու-թեան համար Տիգրանակերտէն Կ.Պոլս կը կո-չուի, չ'ուզեր բաժնուիլ խօնայ Երեմիայէն, եւ զայն հետը իր բերէ, ինչպէս կ'իմացուի 171 եւ 172րդ տողերէն:

Ուշագիւր ըլլալով 169րդ տողին 1098 թուականին՝ որ հայկական է, կարելի է մեզ

¹ Առեւ-Դաւթիքի, Եւ. Ամստերդամ 1669 էջ 339:

ըսել, թէ խոսքս Երեմիա Կ. Պոլիս փոխադրուած է 1649ին:

1629/ին, երբ Էլմփածնի Սահակ Գ. ինքնակող եւ թաթուրք եպարքիոն կաթողիկոսը, Կ. Պոլիս Զաքարիա վանեցի պատրիարքին խորհրդովը ճիգ բանակրտ կ'իյնար, որպէս զի այն ատենը Հոն պառնուող եպարքոս Խիւրդիք բաշայէն արտօնութիւն ձեռք բերեր Յարութի Տաւար ինքնիշխան նոր կաթողիկոսութիւն մը ստեղծելու եւ ինքզինքն այդ Աթոռին կապելու, Աթոռեցի խոսքս Երեմիա բոլոր ուժովը կ'ընդդիմանայ այդ պատակովը: Հար խորհուրդին¹, շատ մը բարի խրատներով ու խոստովներով կ'ուզէ ողջել Սահակը, զայն ետ կենցեղու իւր ազգակրօնան նպատակէն, բայց տեսնելով² որ չի յառողջեր Սահակը կը շարունակէ յամառիլ, այն ատեն Երեմ կուտակից տունելով ուրիշ երեւելի հայեր³ խոսքս Մաղսուս եւ Ռուհիւն վանեցին, պետական մուշտակապետը⁴, կ'երթայ բողոքել եպարքոսին, որ զՍահակ կաթողիկոսն իր ատենաը կողմով մշ միայն զայն կը յանդիմանէ, այլ եւ կը հրամայէ ծառաներուն անոր ոտքերուն զան հարկանել⁵ մինչեւ մեռանիլը⁶, Բողոքող հայերն այս անակնկալ եւ շուտափոխ պատժէն այլալմէ եղած, կ'աղաչեն կը պաղատեն եպարքոսին, եւ խոսքս Երեմիա լայով անոր ոտքն ինչալով հաջել կը կարողանայ անոր բարկութիւնը զպել ու աղատել խեղճ Սահակ կաթողիկոսը⁷, որ այլ ամէն բանէ հրաժարելով կ'երթայ իր մնացած կենցեղն անցնել Էլմփածնի մէջ. ուր կը կրթվայն զայն զղուժով, աղօթքով ու ապաշխարութեամբ⁸:

Խոսքս Երեմիա Կ. Պոլիս ժամանելուն⁹ շուտով կը ծանօթանայ քեօմիւրճեան Երեմիա Չէլէպիի եւ Տօրը. իրիտ բարեկամ կ'ըլլայ եւ յոյժ սիրելի (տող 170). եւ շատ շանցած, անոնց խնդրանքովը կ'ազատէ (տող 178) ցկեանս թիպարտութեան գառապարտուած 25 հայեր (տող 173, 174) եւ կ'ըլլայ այսպէս հայր ամենամեծ բարեբարութեան:

Սակայն այս պատուական հայր¹⁰ Աթոռեցի խոսքս Երեմիա, որ թերեւս ծեր ըլլալու էր, շատ չ'ապրիր եւ Կ. Պոլիս եկած կամ յառողջ տարին կը կնքէ իւր անցաւոր կենցեղը¹¹ յառողջ

թողլով¹² իրեն դէս բարի ու առաքելի զուակ մը, որ էր Մաղսեբա Չէլէպի:

Երեմիա Չէլէպի խոսքս Երեմիայի անունն յիշած միջոցին, ինչպէս տեսնը Թորոս կաթողիկոսի յուշարկաւորութեան նկարագրութեանը մէջ, իշխան անկարող կու տայ անոր, ինչ որ կ'ապացուցանէ, թէ պետական պատիւներով պատուուած անձ մըն էր այն:

Խոսքս Երեմիա թաղուած է ճիշդ Թորոս կաթողիկոսին քովը, անոր շիրմին հարաւային կողմն է գերեզմանը, որ կը մնայ դեռ մինչեւ այսօր: Առանց պատուանդանի, անարդ եւ անղարգ խոշոր քար մըն է. անձամբ տեսայ զայն եւ եւ շատ մեծ աշխատութեամբ ու յոգնութեամբ կրցայ ընդօրինակել անոր արձանագրութիւնը, որ անարուեստ փորագրութեամբ 7 սողէ բաւկարցեալ էր խոշոր երկաթե գիրներով. ահաւս սիկ այն՝

ԱՅՍ Ի ՏԱԳ
ԱՆ ԷՆՆԳՈՅԸ
ԱՆ ԱՄԹԵՑԻ
ՅՈՅԱՆ ԵՐ
ԵՐԻՄԻԱՅԻ Ո
Բ ՓՈԽԵՑԻ
Ի ՔՍ. ԹՎ. ՌՂ. 1

Թեեւ այս տապանագիրը կ'ըսէ թէ խոսքս Երեմիա Աթոռեցի մեռած է Քրիստոսի ՌՂ (1641) թուին, բայց գիտնալ այդք է թէ այդ ՌՂ-ին քովը գիր մը եւս կայ այնպիս արուեստ, որուն հաղիւ մէկ գիծը նշմարելի է: Ինչ կրնար ըլլալ այդ գիրը:

Գրիւրն է մեզ ըսել, թէ քանի որ խոսքս Երեմիա Կ. Պոլիս կու գայ 1098ին (ՌՂԸ), ինքը մեռած կ'ըլլայ կամ Կ. Պոլիս եկած տարին, եւ կամ յառողջին, որով շատ հաւանական է եւ թագրել, թէ Պալքքլի գերեզմանատան ՌՂ-ին քովի գիրը կամ Ը կամ Թ պիտի ըլլայ:

«Աստղիկ Արեւելեան», թերթը Թորոս կաթողիկոսի տապանագրերն հրատարակած միջոցին¹³ կը գրէ թէ

Ի հարաւային կողմն այդ հանդուստանին է գերեզման Երեմիայի Աթոռեցի ինքնի հայր Մաղսեբա Չէլէպի-ն, որ մեռաւ ի թուին հայոց ՌՁ¹⁴:

«Աստղիկ», ներկայացուցած թուականին յիշատի անհիշեթի սխալ ըլլան ինչն յայտնի է, զի մարդ մը որ 1629ին ողջ կ'ըլլայ Աթոռեցի մեռած ըլլալ, «Աստղիկ», այն հրատարակու-

¹ Ան է Զ-Անու Պաթ. Հայոց, Հատոր Գ, էջ 607:

² Առ-Բէլ Գաթ-Երեմ, 84. Անգերութիւն, էջ 244 եւ Զ-Անու Պաթ. Հայոց, Հատոր Գ, էջ 608:

³ Ան է:

⁴ Ան է:

⁵ Առ-Բէլ Գաթ-Երեմ, էջ Զ-Անու Հայոց Պաթ. Անգ:

¹³ Մաղի Արեւելեան, Կ. Պոլիս: Ա. տարի, ԹԻՆ. 5, 1855, Մարտի 1, էջ 75-78:

թեան հիշխանին անպատճառ երեմիայի տա-
պանագրին Ղ գիրը Զի հետ շփոթած է, ինչպես
շատ պատահական է:

Նոյն սխալն ըրած է նաև վանեցի Ռու-
հիբան իշխանի մահուան առթիւ, երբ զայն ՌՁԹ
թուին այսինքն՝ 1620ին վախճանած կը հա-
մարի¹, թէ եւ քիչ մը անդին ալ Ռուհիբանի եւ
խօճայ երեմիայի ՌՂԸ թուին (1629) Աժիթ
քաղաքին մէջ իրարու պատահելն ալ կը գրէ²,
Ռուհիբանի թուականին մէջն ալ ՂԸ Զ գրուած
է, եւ ճիշդը՝ պէտք է ըլլայ ըստ իս՝ ՌՂԹ, այս-
ինքն՝ 1650, որով յայտնի կ'ըլլայ թէ 1629ին
Յիգրանակերտին մէջ երեւելի եղող իրարու
լարեկամ այս երկու հայերը Վ. Պոլսի գաղթե-
լով, երկուքն ալ մի զմիոյ կնի մեռած են 1649ին
եւ 1650ին:

ՏՈՂ 168: Մաղաքիա Չէլէպի, ինչպես
տեսնէք արդէն, սա որդին էր վերոյիշեալ Նշա-
նաւոր Ամթեցի խօճայ երեմիային եւ հարկաւ
ինքն ալ Տիգրանակերտ ծնած էր:

Վ. Պոլսի եկած ըլլալու է Տօրը հետ 1649ին
եւ կ'երեւի թէ Տօրը չափ երեւելի եղած մէկն
էր եւ ազգեցիկ, որ վերոյիշեալ 25 թիւապարտ
հայերուն ազատման մէջ մեծ գերի կ'ունենայ, զի
երեմիա Չէլէպի Բէօմփրճեան՝ Մաղաքիա Չէ-
լէպիի ալ օրհները կը կսորայ (տող 174—180)
այս առաքնականն մեծ գործին համար:

Որո՞նք էին արդեօք այդ ազատուած
հայերը, ցմահ տաժանակիր աշխատութեան զա-
տապարտուած այդ խեղճ հայերը, որոնք յան-
կարծ կենաց կը վերստանային, աշխարհի մէջ
կը վերածնէին երեմիայ Ամթեցու եւ որդւոյն
Մաղաքիա Չէլէպիի շնորհիւ:

Ցաւալի է որ այս Մաղաքիա Չէլէպիի մա-
սին աւելի շատ ծանօթութիւն չունինք. ինքն
ապրած ըլլալու է մինչեւ 1678 եւ աւելի թե-
րեւս, զի այդ թուականին իւր անունը, իր հօրն
ու որդւոյն հետ յիշուած կը գտնենք թուրքու-
րանցի Նիկողոս վարդապետին Սարգիս-Գիրքին
մէջ՝ իրրեւ պատճառ գնման այդ ձեռագրին,
որու վրայ խօսեցայ արդէն քիչ մը առաջ³:

Ամթեցի խօճայ երեմիայի որդին եղող այս
Մաղաքիա Չէլէպին պէտք չէ շփոթել Մաղաքիա
Գպիր ճէվահիրճեանի հետ, որ ինչպես գիտենք,
երեմիա Չէլէպի Բէօմփրճեանէ յետոյ երեւելի

եղած է Վ. Պոլսոյ մէջ իրրեւ պատմագիր⁴, եւ
որ երեմիայի ալ շատ մը ձեռագիր աշխատու-
թիւններն իր քով պահած է անոր մահէն վերջ,
ինչպես կը պատմէ Հ. Մատթէոս Մաղաք-Թէո-
փիլեանց թոռնորդին Մաղաքիա Գպիրն⁵:

ՏՈՂ 176: Գասպար Չէլէպի, Ըստ Բէօ-
մփրճեանի յայտնութեան, սա մէկ հասրի որ-
դին է վերոյգրեալ Մաղաքիա Չէլէպիի եւ թոռն
Ամթեցի խօճայ երեմիայի:

Հօրը պէս եւ իր նախնեացը նման բա-
րեբարոյ (տող 177) կ'ընէ ասոր համար մեր
երեմիա Չէլէպին եւ կը մաղթէ որ Գասպար՝
այն տսնն թերեւս դեռ պատանի, ուռճանալով
ուռճանայ իր գերդաստանին օճակն անասան
պահելու (տող 179) եւ իւր ազգին ալ ճո-
խանմամբ (փառքի) պարծանք ըլլալու
(տող 180):

Զգիտենք թէ ի՞նչ եղած է յետոյ Գաս-
պար Չէլէպիի կեանքը. որչափ փափաքելի է որ
այս կարեւոր անձերու մասին Նոր տեղեկու-
թիւններ մըլտեղ բերուին, մութերէ դուրս
հանուին, որպէս կը 17—18 դարու հայ պատ-
մութեան դեռ շատ անձնօթ դէմքերը գիտ-
ցուին:

Ար կարծեմ թէ Գասպար Չէլէպիս, ինչ-
պէս նաեւ հայրը Մաղաքիա Չէլէպին թաղուած
ըլլալու են յետոյ, խօճայ երեմիայի քով:

ՏՈՂ 181: Այս տողով երեմիա ուրիշ
հայերու գերեզմանները կ'անարկէ. այդ հայե-
րու անունները չի տար, ոմանք Մօծնայք Գալ-
ֆայք ըսելով կը բաւականանայ. կ'երեւի թէ
ժամանակին հարուստներն էին այդ ոմանք խօ-
ճայք Գալֆայք, ըստածները, իրենց ապար-
դիւն կենցիկով հաշակաւոր, ազգին ալ գոյց
փնասաւոր, որոնք իրրեւ գրաստ ոսկեբարձ ամէն
տեսակ ցոփութեան մէջ կենանքերն անցնելով,
իրենց մահէն վերջն ալ կ'ուզէին իրենց գոռո-
ղութեանը, դրամական ճոխութեամբը փայլի՝
գերեզմանական լուանիտ մեծութեան մէջ, երե-
միա լաւ կ'ընէ որ անոնց անունները չի գրեր, եւ
կը բաւականանայ միայն զարդարնն զիրեանց
գերեզմանն ըսելով, ծաղրելու համար թերեւս,
անոնց սին փառաբարոյութիւնը:

ՏՈՂ 182: Այս տողը կ'անարկէ Մատ-
թէոսի Աւետարանին Ի. Գ. Գլուխին 27րդ հա-
մարը՝ որ կ'ընէ,

¹ Աժիթ:

² Աժիթ:

³ Մայր Եւրոպայի Հայերէն Զեռոյթոյ, Վիեննա,
էջ 758:

⁴ Զօրիւն Գաբր. Հայոց, Հատոր Գ. էջ 723:

⁵ Նիկոմեդիոսի Երեմիայի Արքայ, Վիեննայի 1839,
Հատոր Ա. էջ 241:

Վսյ ձեզ գպրաց եւ փարկեցեաց կողմաւորաց, զի նման էք գերեզմանաց բռնեցի, որ արտաքոյ երեւին գեղեցիկ, եւ ի ներքոյ լին են սկիւրդ մեռելոց, եւ ամենայն պղծութեամբ:

ՅՈՂ 183—195: Փոսկոյնան կամ Պինդէ-մնեգնան տողեր են կարենս աստըք, որչափ հիւնային են եւ խորհրդաւոր եւ որչափ խրատական: Գերեզմաններու այցելութիւնը մեծ օգուտներ ունի այսօր, գերեզմաններու այցելելով է՝ որ մարդիկ կրնան ծանօնալ լին ո՞վ առաքինի, բարեգործ ապրած է աշխարհի մէջ, եւ որոշել լին ո՞վ յուլութեամբ, ծուլութեամբ, շարուլութեամբ բոլորած իւր կեանքը:

Մեռելներու դամբարանները, շիրիմները կանգնած են միշտ ոչ թէ մեռնողին յիշատակն յարգելու համար միայն, կամ անոր անունն յաւերժացնելու, այլ ապա-եկողներուն ու ողջ մնացողներուն խրատատու ըլլալու համար նաեւ:

Ոչ 'ի սփոփում եւեթ արեւուք հանդուցելոց շիրիմք Եառնեն կանգնին, այլ եւ 'ի խրատ եւ 'ի վարժար կենդանեաց:

Անհրկէ անդը, ըզկոյ առնու քաղաքային անցաւոր, ընթեռնու զարմանգրեւոյ անգ ասու 'ի վեմն յիմաց, եւ հետեւեալ ընդ անապարհ իւր յեղեղէ 'ի մշտի Ըզգալանիկ կենցաղ, զաւուրքն կորուսեալ, եւ ասէ: Զորք ուրուք արտեւանաց սրբեկէ են զարտաւու:

Հիպպոկրատ Պինդէմնիկ ՅԱՂԷ 'ի ԳԵՐԵԶՄԱՆՍՍ, տղ 202—208:

Գեղեցիկ է երեմիայի 196րդ տողին խօսքը՝ *Թէ՛ Օրննիլ տուողն զվարձս առնու՝ 'ե ուսուցէ՛ մեծ կոշի կենքն յայն, եւ այս հանգուստով է որ կը հրաւիրէ նա իւր հիւր վարդապետը, հոգւոց մին ասել սոցուն փրկութեան (տղ 197), 'եւ օրինակելի ընթացք երեմիայի ընթացքը, որչափ վսեմ է եւ մեծ յարգանքը, զոր կը տանէ նա մեռելներու յիշատակին հանդէպ...*

Այսչափ յիշատակութիւն Պալքքըրի ազգ-գերեզմանատան մասին արգարեւ շատ կարեւոր էր, զի Կ.Պոլսոյ ամենէն պատմականն է այն: Հոն թաղուած են գեաւ շատ նշանաւոր անձեր եւ բարձրաստիճան եկեղեցականներ, որոնց անունները թուել հոս շատ երկար կ'ըլլար մեզ:

Հոս կը հանգչին երեմիա Զեւէպի, հոս իր եղբայրը՝ նահատակ Տէր Կոմստա քահանայ եւ մեծանուն բժիշկ Պօղոս Անտոնեան-Շաշինան ու իր ծնողքը՝, ինչպէս նաեւ Շնորհք Մկրտիչ ամիրայ, գրագետ-իւրիզոս Զօրայեան († 30 յոյմ):

1 Բաւոմբու 1887, էջ 108:

2 Հաւթեմ Աւետիս 1893, Օգոստոս, էջ 252:

1859), Գրիստոսատուր Ղաղարոսեան († 21 յուլիս 1891) եւ ուրիշ շատեր:

Այս գերեզմանատան հիւսիս-արեւելեան կողմն է որ կը հանգչին նաեւ այն բազմաթիւ հայ նահատակները, 1895ի եւ 1896ի պոլսական ջարդերուն անմեղ զոհերը, որոնց վրայ 1909ին կանգնուեցաւ Ժողովրդային հանգանակութեամբ շքեղ Յիշատակարան — կոթող մը: Այս կոթողին մօտերն է որ կը հանգչին ծաղկատի բանաստեղծ Միսակ Մեծարենց († 1908) եւ Սեցիի նշանաւոր վարդապետ Թուր Սարգիսեան († 1910):

(Շուրան-Իսի):

ՏՕՔԹ. ՎԱՆՐԱՄ Յ. ԹՈՐԿՈՒՆԵԱՆ

ՄԱՅՆՆԱԽՈՍԱԿԱՆ

ԿՆՐԱՊԵՏ ՎՈՒՄԻՆԻՆՆ. — Գրական ղեկներ, Մոսկուա 1913, էջ 206:

Ինչպէս ինքը՝ Կ. Վուսիկեան գրքին սկիզբն քանի մը խօսքով մեղի կ'ընէ, այն գրական նմանչներն որպէս գրական ժամանակներ «Մուրճ» եւ «Գարուն» թերթներուն մէջ տպագրուած էին, այժմ Մեծ. հեղինակն նոյններն վերստին մշակելով առանձինն մատենան մը մէջ ամփոփած է իւր կ'ընծայէ, իւրաքանչիւր գրագէտ իւր բնորոշ ուրուագծովը:

Մատենանիս նիւթը կը կազմեն Խ. Աբգիւն, Ս. Նալբանդ, Ռ. Պոպոնով, Մ. Նալբանդեան եւ Ս. Զահալիլեան:

Մենք սոյն գրական նմանչներն միաշար ընթերցենք յետոյ, այս ապաւորութիւնը ունեցանք, որ Մեծ. հեղինակն իւր քննադատական վերլուծումներուն մէջ բաւականէն աւելի անաչառ գտնուած է: Թեպէտ եւ իւրաքանչիւր իրենց ամբողջական մանրամասնութիւններով քննադատութեան խիստ ծածարն ենթադրուած չեն, սակայն հարկ է ըսել, որ ամենայն բարեխղճութեամբ ջան ի գործ դրած եւ ուսումնասիրած է զանոնք գէթ իրենց ընդհանուր գծերով, յստակօրէն պարզած է մէն մի գրագէտ անհատին սեպական առաւելութիւններն ու յատկութիւնները, ինչպէս նաեւ քիչ շատ անոնց միակողմանի շեղումները: Յանդակ էր, որ ինչպէս Խ. Աբովեանին, նոյնպէս միւս համակրելի հեղինակներուն կենսագրական նօթերն